

آرامگاه پیام آوران در ایران زمین

ویسپوبیش، سال ۱، شماره ۶

آرمان آرین



قیدار نبی: Qeydar Nabi - Qēdār

ترتیب، هر دو نام فعلی این شهر، یعنی «قیدار» و «خدا بنده»، یک معنی دارند. «قیدار نبی» پیامبری بس کهن بوده است که زمان زندگی‌اش از ظهور دیانت‌های زرتشت و یهود نیز می‌گذرد و به دورانی معاصر با حضرت ابراهیم (ع) می‌رسد؛ چنان‌که قیدار را نوهی حضرت ابراهیم و هاجر از طریق پسرشان اسماعیل نبی (ع) دانسته و در شجره‌نامه‌ها نیز آورده‌اند (تصویر ۲).

در تورات (عهد عتیق، بخش پیدایش، فصل ۲۵، بند ۱۲) نام قیدار به عنوان دومین پسر اسماعیل نبی آمده است: «اسامی فرزندان اسماعیل، پسر ابراهیم و هاجرمصری (کنیز ساره) به‌ترتیب تولدشان عبارت بود از: نبایوت، قیدار، ادبیل، مبسام، مشماع، دومه، مسا، حداد، تیما، یطور، نافیش و قدمه.» در عهد عتیق، نبایوت بطور قاطع پسر ارشد اسماعیل خوانده شده است. (اول تواریخ ایام - باب ۱ - بند ۲۹)

برخلاف برخی از انبیاء و پیامبران که چندین آرامگاه در ایران - و حتی جهان - به ایشان منسوب است، قیدار نبی تنها یک مقبره در شهر قیدار یا خدابنده دارد و عموم پژوهشگران و علماء اسلامی نیز نسبت این آرامگاه با آن نبی را تأیید نموده‌اند. در واقع این مقبره، تنها آرامگاه در جهان است که به قیدار نبی منسوب شده و همین، احتمال صحّت آن را نیز بالا می‌برد.

آرامگاه قیدار نبی، هم‌اینک در استان زنجان، در مرکز شهر شهرستان قیدار (خدابنده) قرار دارد (تصویر ۱) که سنگ‌بنای ساختمان کنونی آن مربوط به سده‌های هفت و هشت هجری است و در تاریخ ۲۱ آبان ۱۳۱۷ به‌عنوان یکی از آثار ملی ایران (با شماره‌ی ۳۲۱) به ثبت رسیده است.

قیدار در زبان عبری به معنای **بندهی خدا** (در فارسی) یا **عبدالله** (در عربی) است و به این





در شجره‌نامه‌ی بالا، نام انبیاء سامی و ابراهیمی از آدم (ع) تا حضرت محمد (ص) آمده که در بدنه اصلی درخت نیز نام قیدار، درست پس از اسماعیل پسر ابراهیم (ع) دیده می‌شود.

اعصار دیرین، دانشمندان و بزرگان‌ی همچون شیخ اشراق شهاب‌الدین شهروردی و رکن‌الدین سجاسی (مراد و مرشد شمس تبریزی) را پرورانده است.

اقوام آریایی و ایرانی از دیرباز و دست‌کم از اواخر هزاره‌ی دوم پیش از میلاد در این منطقه ساکن بودند و بسیار بعدتر، اقوام تُرک (از سده هفتم هجری) و قبایل ایلات خَمسه (شامل پنج ایل: شاهسَوَن، اُصانلو، مقدم، بیات و خدابنده‌لو) و همچنین اقوام گُرجی (در دوران صفویه) نیز به آنان پیوستند و ترکیب مردم کنونی این منطقه را تشکیل دادند.

زبان این مردم تا پیش از هجوم مغولان، فارسی و احتمالاً گُردی بوده و در کتاب «صُور الاقالیم» آمده که: «زبان‌شان پهلوی راست



«هاجر و اسماعیل در بیابان»
اثر فرانسوا ژوزف نوز - ۱۸۱۹ م



«ظهور فرشته بر هاجر و اسماعیل در بیابان»
اثر گریگوری اوگریوموف - ۱۷۸۵ م

سپس کتاب تورات درباره نشانی و محل سکونت این فرزندان، به اختصار از منطقه وسیعی در شرق یاد می‌کند که سویه‌ی ایران را به یاد می‌آورد: «اعقاب اسماعیل در منطقه‌ای بین حویله و شور که در مرز شرقی مصر و سر راه آشور [عراق کنونی] واقع بود، ساکن شدند.» (همان ۱۸-۲۵) و مهم‌تر از همه: «هر کدام از این دوازده پسر اسماعیل، قبیله‌ای به نام خودش به وجود آورد. محل سکونت و اردوگاه این قبایل نیز به همان اسامی خوانده می‌شد.» (همان - ۱۶-۲۵) بنابراین، اینکه محل زندگی و مدفن قیدار نبی، هم‌اینک نیز به نام خود او خوانده می‌شود، کاملاً با نوشتار تورات منطبق است. شهر خدابنده کنونی، دو شهر تاریخی شهرورد و سجاس را در خود جای داده که از

در تواریخ آمده که حضرت اسماعیل، دوازده پسر داشت که بزرگ‌ترین آنان قیدار بود. پس از وفات اسماعیل نبی و دفن او در سرزمین حجر (مدائن صالح در بیابان‌های شمالی عربستان کنونی)، قیدار جانشین پدر شد و مردم را به یکتاپرستی خواند. سپس مهاجرت کرد و احتمالاً بسوی ایران آمد و سرانجام در نزدیکی زنجان استقرار یافت.



آرامگاه قیدار نبی در دوره قاجار - اثر اوژن فلاندن ۱۸۵۱

از جمله درباره نسب قیدار نبی در کتاب "تاریخ یعقوبی" چنین آمده است: «فرزندان جرهم بن عامر، چون برادرانشان از فرزندان قحطان بن عابر به یمن رفتند و آن جا را مالک شدند به زمین تهامه [سرزمینی میان شبه‌جزیره سینا تا یمن جنوبی که شهرهای مکه، نجران، جدّه، صفا در آن واقع است] آمدند و با اسماعیل بن ابراهیم همسایه گشتند. اسماعیل، حنفاء دختر حارث بن مضاض جرهمی - یا به قولی رعله دختر مضامن بن عمرو جرهمی یا سیده دختر مضاض بن عمرو جرهمی - (تاریخ طبری، تحقیق

[خالص] است.» اما پس از مهاجرت و استقرار اقوام ترک در این منطقه، زبان ایشان مخلوطی از زبان‌های ترکی جغتایی، آذری پهلوی و زبان پارسی است که واژگانی از زبان کُردی نیز در آن وجود دارد.

قیدار نبی بنا به روایت کتاب بحارالانوار، جدّ سیام حضرت محمّد (ص) در تاریخ و از نیاکان اعرابِ عدنانی است. اینکه تعداد نیاکان پیامبر اسلام تا قیدار، دقیقاً سی نیایا بیشتر بوده با یک محاسبه ریاضی و منطقی ساده به نتیجه خواهیم رسید... اگر در این سلسله، سنّ هر نیا را در وقت تولد فرزندش سی سال نیز در نظر بگیریم (با توجه به اینکه در اعصار قدیم، زود ازدواج می‌کردند و زود هم صاحب فرزند می‌شدند)، در مجموع به عددی در حدود هزار سال می‌رسیم که واضح است برای پوشاندن سال‌های میان قیدار نبی و محمد (ص) کافی نخواهد بود. زیرا فاصله‌ی این دو پیامبر از یکدیگر، دست‌کم ۲۵۰۰ سال بوده است؛ با توجه به اینکه برخی مورّخان، زمان زندگی ابراهیم (ع) را دو هزاره پیش از میلاد مسیح گفته‌اند و تاریخ سنّتی نیز که مبنایش آفرینش حضرت آدم است، فاصله‌ی میان ابراهیم (ع) و محمّد (ص) را بیش از ۴۰۰۰ سال برشمرده، بنابراین باید چنین فرض کنیم که در خطّ شجره‌نامه‌ی قیدار نبی تا رسول اسلام، سی جدّ شناخته شده و مشهور قرار دارد.



ورودی آرامگاه قیدار نبی

امروزه گنبد و بنای بقعه‌ی قیدار نبی که براساس طرح چهار ایوانی ایرانی ساخته شده، در نمای بیرونی‌اش، بسیار ساده و فاقد هرگونه تزئینات است اما پوشش سقف درونی آن، با گچبری زینت یافته است. شمای کلی گنبد بیش از هر بنای دیگر، به آرامگاه «استر و مُردخای» در همدان شباهت دارد که البته ساخت آن گنبد به قرن سوم هجری منسوب است و در شماره بعدی به تفصیل به آن خواهیم پرداخت.

ادامه دارد...

محمد ابوالفضل ابراهیم، ۷ جزء، چاپ دوم، دارالمعارف مصر، بی تا، ج ۱، ص ۳۱۴) را به زنی گرفت و آن زن [یا زنان] برای او دوازده پسر آورد[ند]: قیدار، نابت، ادبیل، بشام، مسمع، دوما، مسا، حداد، تیما، یطور، ناخس و قیدما.

(تاریخ یعقوبی (دو جلدی)، ترجمه محمد ابراهیم آیتی، چاپ سوم، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، ج ۱، ص ۲۷۶ و ۲۷۷)

فرزندان اسماعیل نبی در جست‌وجوی آب پراکنده شدند. برخی هم ماندن در جوار حرم را بر خورد لازم شمردند و گفتند: ما از خدا روی نمی‌گردانیم.

برخی نظیر ابن‌هشام نیز منطبق بر تورات گفته‌اند: قیدار پسر دوم اسماعیل و نابت پسر نخست بوده است. درهرحال، قیدار را پدر مشهورترین قبایل عرب دانسته و بلاد و مملکت ایشان را نیز قیدار خوانده‌اند.

می‌گویند به سال ۷۱۹ قمری، بقعه‌ی قدیمی را بلغار خاتون، زن غازان مغول تخریب و دیگر بار تجدید بنا کرد. این از سر آن بود که بلغار خاتون در خوابی که چندباره تکرار شد، دستور یافت بنایی برای آن مرد مقدس برافزارد و او نیز دستور داد که ساخت بنای کنونی آغاز و انجام شود. ششصد سال بعد، یعنی در تاریخ ۱۳۱۹ - ۱۳۲۱ قمری که زمان حکومت محمدعلی‌شاه قاجار در ایران بود، با نظارت جهان‌شاه‌خان امیر افشار - از فتوادل‌های زنجان - بنای قیدار نبی، بازسازی و مرمت گردید.